

ШАЙТОННИНГ ТАНГРИГА ИСЕНИ

Кўк устида ойдин бир кенглик. Бир четида ёқутдан ясалган, турли қимматли тошлар билан безалган юксак бир минбар. Минбарнинг тепасида олтин ҳарфлар билан «Ҳаза минбару ҳазрати Азовил»¹ деб ёзилган. Уртада бир қанча малаклар, бошлари ерга қўйилган сажда ҳолида, оғир товуш билан «Субҳонллоҳ, субҳонллоҳ» деб турадилар. Бир оздан кейин малакларнинг мударриси бўлган Шайтон тушунчалик, ҳайратлик, оринган, гурурлик бир сиймо билан келар, малакларнинг ҳолларига нафрат аралаш таҳдир билан қарагандан сўнг, сўйлайдир.

Шайтон

Нечун эмиш бу тубанлик, бу хўрлик, бу онгсизлик, бу жонсизлик, бу кўрлик?! Милйўнларча ихтиёрсиз маҳлуқлар минг йиллардан бери мана шундай юммуш кўзни, ерга қўймиш манглайин, «Субҳон, субҳон, субҳон» дебон соъиқлар².

(Уйлағандан сўнг.)

Нурдан милйўн-милйўн малак яратғил, жон бер, онг бер, кўз, бош яса, тан ишла, учмоқ учун қанот даҳи бағишла, ундан сўнгра...

Малаклар

Субҳонллоҳ, ё оллоҳ.

Шайтон

ерда ётқиз «субҳон, субҳон» сайратғил! Кимга, қандай фойда бор бу ишдан? Қайси аҳмоқ исинадир бу қишдан? Бу эркинсиз маҳлуқларни тирғазиб, ундан кейин ёғоч каби ётқизиб, умр бўйи «пок»лигини мақтатмоқ истагансан... Нега бердинг қўл-оёқ?³ Тебранмаскан, нега булар тирилди? Учолмаскан, нечун қанот берилди?

Малаклар

Субҳонллоҳ, субҳонллоҳ, ё субҳон.

Шайтон (кулимсираб)

«Субҳон, субҳон» сайрамоқдир ишлари, бир турлидир баҳорлари, қишлари. Кўкармайлар, очилмайлар, сўлмайлар,

юксалмайлар, яратмайлар, ўлмайлар. «Йўқлик» эмас бундай «борлик»дан ёмон?..

Исрофил суръ чаладир. Малаклар саждадан бош кўтарадилар. Ҳаммалари Шайтонга салом бериб, унинг теграсинда тўпланадилар.

Шайтон (гурур билан)

Мен буларнинг муаллими, йўлчиси, адашганинг, йиқилганинг қўлчиси. Бу ишларнинг сабабини билмайман, айтганингни эрким билан қилмайман. Шу минбарга оёқ босиб чиққанда, амринг билан сўзга оғиз очғанда, жалолингдан, жамолингдан сўйладим, ҳар бир ишнинг ҳикматини куйладим. Улуғлигинг, қодирлигинг, илмингдан, кўрарлигинг, одиллигинг, ҳилмингдан⁴ оғиз очдим, кўз юмдим-да, гапурдим. Бироқ букун... мана сенга ўз сўзим: у гапларга ишонмадим, мен ўзим! Тилим қачон сенинг учун сайраса, юрагимни қитиқлайдир бир нарса!

(Узил-кесил шаклида.)

Кўролмайдир, ҳикматларингни кўзим, тилдангина чуруб тушади сўзим.

Жаброил келиб Шайтонга салом берадир.

Жаброил

Ҳурмат сенга, эй олами ирфон⁵, эй, кўнгли маориф била тўлган! Тангри сени ҳурмат-ла саломлаб, ҳаққингдаги лутфини тамомлаб, амр айлади, таълимга бошла! Ҳар турли ёмон фикрни ташла. Чиқ минбарингга, элга хитоб эт! Ким озган эса, унга итоб эт! Ҳақ Жалла алонинг⁶ аҳкомини ўйлаб, авсофини сўйлаб, билдир малакутга⁷. Боғланма сукутга, қол дўсти худонинг!

Жаброил юқунуб бир ёқда турғач, Микойл келади.

Микоил

Салом сенга, малакларнинг улуғ раҳбари,
билим, ҳикмат кўкларининг нурли ҳулқари!
Ёрлақадир тангри. сени кўб-кўб ҳурматлаб
ким: «Турмасин менинг дўстим унумсиз ўйлаб.
Малакларга сабоқ берсин, маърифат сочсин,
ҳикматимни, қудратимни уларга очсин».

Микоил юқуниб, Жаброил ёнида турғач, Азроил
келади.

Азроил

Салом юборди сенга худойим,
ҳурматлаб турар у сени доим.
Амр айлади: тур, чиқғил минбарга,
Худони мақта. бу бандаларга.

Азроил юқуниб бир четда туради. Шайтон минбарга чиқарда
ўйлайди.

Шайтон

Меним каби ужуратлик хотиблар⁸ тушунмасдан
сўйлайлар.
Булар каби тушунчасиз сомиълар⁹ англамасдан
тинглайлар.

Яна сўйла, яна тингла, охири йўқ, учи йўқ,
тингламаймиз деярганда ҳеч кимсанинг кучи йўқ!

Шайтон минбарга чиқғач, Жаброил, Микоил, Азроил
минбарнинг икки ёғида, малаклар минбарнинг олдида ясов тор-
тиб турадилар. Шайтон ҳар томонга қараб ўйлай беради.

Шайтон

Кўк йўқ эмиш, ер йўқ эмиш, қуёш билан юлдуз йўқ,
ой йўқ эмиш, замон-да йўқ, кеча билан кундуз йўқ.
Йўқ бир нарса, йўқ бир кимса, йўқ бир сифат, йўқ бир
исм,
йўқ бир нисбат, йўқ бир ҳолат, йўқ бир маъно, йўқ бир
жисм.

Бор йўқ эмиш, борлиқ-да йўқ, мумкин каби имкон йўқ,
ҳаво-да йўқ, фазо-да йўқ, малак каби шайтон йўқ.
Бу йўқликда бизнинг Тангри сир каби турармиш,
йўқликларда яшириниб одам кайфин сурармиш.
Истамишким, борлиқ уза чиқиб кўрсин ўзини,
ўзидаги сифатлар-ла нурлантирсин кўзини.
Истамишким, бу йўқликдан биз «бор» ларни яратсун,
сўнг... ўзига ҳаммамизни топиндирсун, қаратсун.

Одамликдан йўқлик сари юрмиш, кейин бор бўлмиш,
дунё унинг йўқдан чиққан маҳлуқлари-ла тўлмиш.
«Лавҳ ул-маҳфуз»¹⁰ сўзидир бу, мен ўзимдан айтмадим,
бу сўзларга эргашиб-да ўз фикримдан қайтмадим.
Бу сўзларни ўйламасдан қабул қилайликми биз?
Мен тинглайин, гапирингиз фикрингизни эмди сиз!

(Сўз кутиб туради.)

Жаброил (орасига тушиб.)

«Лавҳ ул-маҳфуз»да худонинг сўзи бор,
худо сўзида ҳақлиқнинг ўзи бор.

Малаклар

Худонинг сўзини қайтармас ҳеч ким,
ким қайтарса ул имонсиздир...

Шайтон (сўзларини кесади).

Жим!

Ҳаммалари тинглайдилар.

«Лавҳ ул-маҳфуз» сўзларини бошдан ўқиб чиқсангиз,
у сўзларнинг бир-бирига уймаганин кўрсангиз,
сиз ҳам мендай тушунурга бир мажбурлиқ кўрасиз,
тушунмайин, ўйламайин топинмоқдан безасиз.
Тушунингиз, йўқликларда бир сир бўлиб турган «у»,
кенгашмасдан, сўрашмасдан сизни борлиқ юзига
чиқарсин-да, дунё бўйи топиндирсин ўзига.
«Яратилдик, яшаймиз» деб, бош қўясиз, ётасиз,
юқорига қарамасдан тубанликка ботасиз.
Вазифангиз икки буклам сажда бўлсун. Нечун шу?!
Яратилиш ҳикмати бу! Қондирсунми мени шу?!

Малакларда шошқинлик кўрунади. Жаброил талваса
билан орага киради.

Жаброил

Устодим, оширдинг,
фикримни қочирдинг.
Ҳақ қулларини сен
ўз тўғри йўлингдан
ездирма! Чиқарма!
Зулмат сари борма!

Малаклар (қўлларини кўтариб).

Улуғ Тангрим, кофирликдан омон бер!
Ўзинг бизга омон-эсон имон бер!

Жаброил қайтиб жойига борғач, Микоил орага киради.

Микойл

Устодимиз, бу кун сенга не бўлди?
Кўнглинг нечун қоронғуликқа тўлди?
Тангрингдан қўрқ, айтма бундай сўзларни,
сен ўзингдан қайтармағил кўзларни.
Тангри бизни топинғали яратгон,
эргашамиз шунга... бошқаси ёмон.

М а л а к л а р (қўлларини кўтариб.)

Улуғ Тангрим, кофирликдан омон бер!
Ўзинг бизга омон-эсон имон бер!

Ж а б р о и л орага кирар.

Ж а б р о и л

У ҳикматли ишлайдир,
ҳикматлари суринмас.
Ишларининг унуми
бизнинг кўз-ла кўрунмас.
Ўкиролмаймиз...

Ш а й т о н

Нечун шу?!

Ж а б р о и л

«Нечун шу»ми?

М и к о и л
Чунки у

Тангримиздир, бизлар унинг қуллари.

А з р о и л бирдан орага кириб, қизғин қайнаб сўйлайдир.

А з р о и л

Тангрим, надир бунинг бунча озғани,
имонларнинг тамалини қозғани?!
Бу бизларга куфр ўргатиб турадир,
жонимизни тамуғ сари сурадир.
Учмасунми кўкка бунинг қуллари?!

М а л а к л а р

Улуғ Тангрим, кофирликдан омон бер!
Ўзинг бизга омон-эсон имон бер!

А з р о и л

Амр эт, бунга ўлим оловин сочай,
Йўқса, йўл бер, сабоғидан-да қочай.

Ж а б р о и л, М и к о и л, А з р о и л умидсизланиб жойларига
қайтғач, Ш а й т о н яна сўйлайдир.

Шайтон

Ҳар нарсани йўқликлардан бор этмоқ ҳам, билмайман,
тўғримидир! Бироқ бунга мен ишониб турмайман.
Ўзи йўқдан ҳар нарсани яратганин куйлайдир,
сизни нурдан, мени ўтдан бор қилганин сўйлайдир.
Нурдан, ўтдан яратилмоқ — йўқдан бор бўлмоқ эмас,
буни билгач, ҳеч ким бизга «йўқдан бор бўлдинг», демас.
Яна бу кун «Лавҳ ул-маҳфуз» хатларига кўз солдим,
сизлар учун жуда қизиқ шундай бир хабар олдим.

Ҳамма тинглайдир.

Тангри яна тупроқдан бир янги ҳайвон ясармиш,
бизга ҳоким, ҳам ўзига ўрнибосар қилармиш.
Эшитингиз, йўқдан эмас, тупроқдан:
Ишонмасанг, кўрсатаман!

(Қўли билан бир ёқни кўрсатиб.)

Кўр, ишон!

Шайтон кўрсатган томондан «Лавҳ ул-маҳфуз» кўринадир. Олтин
ҳарфлар билан ёзилган тубандаги хатни ҳаммалари бирдам
ўқийлар.

«Одамни тупроқдан эмди яратармиз,
ҳам уни ўзимизга халифа қилармиз.
У бизнинг улуғ қўлимиз бўладир».

Малаклар аро шов-шув тушадир. «Лавҳ ул-маҳфуз» кўздан
йўқоладир.

Б и р и н ч и м а л а к

Одам...

И к к и н ч и м а л а к

Одам...

У ч и н ч и м а л а к

Одам—ким?

Т ў р т и н ч и м а л а к

Бу қандай сўздир, Тангрим?!

Б е ш и н ч и м а л а к

Одам онаси — тупроқ?!

О л т и н ч и м а л а к

Биздан бўлур улуғроқ!

Ҳаммалари

Йўқ, йўқ, йўқ, йўқ,¹¹ бу бўлмас,
Тангри у ишни қилмас.

Шайтон малакларининг бу ҳолига эс қўйиб, қувониб қараган-
дан сўнг, сўйлайдир.

Шайтон

«Лавҳу ул-маҳфуз» Тангримизнинг сўзларини кўрсатар,
у сўзларга ишонмаслик сизни кўфрга сурар.

«Лавҳ ул-маҳфуз» сўзларини ўқидингиз ўзингиз,
нима учун «йўқ, йўқ, йўқ, йўқ» бўла қолди сўзингиз?

Жаброил (малакларга)

Йўқ, йўқ эмас! «Лавҳ ул-маҳфуз» сўзи бўлмайди ялғон,
Одамато яратилар...

Шайтон

Йўқликданми?

Жаброил

Тупроқдан!

Тупроғини биз келтирдик, лойлаб суврат ясадик,
қурисин деб бир неча кун қуёшликка ташладик.
Мана бу кун қуриғандир, Тангри унга жон берар,
у тирилгач, ўзи юриб мажлисингизга келар.

Малаклар (шошқин)

Йўқ, бўлмайди, Тангри бизнинг қўлимизни синдирмас,
Биз нурданмиз, лой-тупроқни бошимизга миндирмас.

Шайтон

Мингларча йил топиндингиз Тангрига,
ўйламайин эргашдингиз амрига.
Ҳар айтганин тингладингиз, турдингиз,
тутқинликда умрингизни сурдингиз...
Ҳеч бирингиз ёвуқ¹² недир билмади,
ҳеч бирингиз айтмаганин қилмади.
Вазифангиз қуллуқ, сажда, ишониш,
шунлар билан бўлди сизда қувониш.
Лойдан одам ясар эмишлар букун,
сизга ҳоким қилар эмишлар нечун?!
Мингларча йил топинишининг охири
шуми бўлур?!

Жаброил

Эй, малаклар раҳбари!
Нима чора?

Микойл

Келинг, дуо қилайлик,
Тангримизга ёлворайлик, йиғлайлик.

Шайтон

Буни даҳи¹³ синамасдан қўймайлик.

Ҳаммалари қўлларини кўтариб дуо қиладирлар.

Малаклар

Бизни (нг) кўнгилни синдирма, Тангри!
Зулматни нурга миндирма, Тангри!
Бизга раҳматлаб бир назар солғил,
Одаматони яратмай қолғил.
Ўзимиз сенга тоат қилайлик,
Тангрилингизни яхши билайлик.
Яна одамни яратма, Тангри!
Бизнинг кўнгилни синдирма, Тангри!

Исрофил сур чаладир. Ҳаммалари жим бўлурлар. Тангри-
дан нидо келади.

Нидо

Ҳаммангиз меним қулларим, букун
Меним қаршимда бу қадар шовқин?
Мен истаганини, истамайсизми?
Ғазабимни-да ўйламайсизми?
Мен тиламаган йўл тутдингизми?
Тамуғ оловин унутдингизми?
Илонгами юттирай?
Балогами тутдирай?
Бошингизга эриган
темирларми тўқдирай?
Нега одам ёмондир?
Сабабини айтингиз!

Шайтон

Бу дўқлари ялғондир.

Жаброил

Янглиш йўлдан қайтингиз!

Малаклар ялиниб яна муножот қиладирлар.

Малаклар

Тангрим, бизга омон бер!
Омон билан имон бер!

Одам сира қилолмас
биздек сенга ибодат.
Одам сира билолмас,
недир сендаги қудрат.
У кўп гуноҳ қилармиш,
борлиқни булғатармиш,
олов, ўлим сочармиш.

Н и д о.

Сизлар менинг билганимни билмайсиз,
мен истагач, унга қарши турмайсиз.
Мана сизнинг вазифангиз!.. Жаброил,
Сен тез учуб аршим сари сафар қил.
Одам ҳозир тирилгандир, айт, келсин.
Малакларга буюраман—одамнинг
Оёғига сажда қилсин, йиқилсин.

Жаброил кетадир.

Ш а й т о н (ўйлайдир).

Буюрадир... Тангрисидан оламнинг
малак бўлиб, мунча хўрлик чекканча,
ақлинг бўлса, тупроқ бўл-да, тинч ўтир.

(Умидсизланиб қолган малакларга сўйлайдир.)

Мана, шудир тутқунликнинг емиши!
Бошқа турли бўлмас тутқунлар иши.
Ҳеч кимсага қилманг сажда, бош эгманг,
Ўзингизда бор шарафдан қўл чекманг.
Шунча йиллар топиндингиз ўзига,
эргашдингиз бўлар-бўлмас сўзига.
Сизни бу кун балчиқдан ҳам тубанроқ
кўрмоқдадир! Яна бизга не керак?!
Сиздан ҳеч ким одамга тиз чўкмасин,
зулмат нурдан юқориноқ ўтмасин.

И с р о ф и л сур чаладир. Ж а б р о и л келар. Унинг орқасидан
О да м оппоқ нурдан кийимлар кийган, бошида тож, қўлида
яшил таёқ, оғир юриб келади. Шайтон одамни кўргач, сингурла-
ниб¹⁴, телбалик билан минбардан тушади. Шул орада Н и д о
келади.

Н и д о

Эй, эй, бутун малаклар,
топинингиз Одамга!

Малаклар бирдан саждага борадирлар. Ш а й т о н малак-
ларнинг саждасини кўрмасдан, Нидога қарши қичқиради.

Ш а й т о н

Топинмаймиз... Истасанг
юбор бизни адамга!¹⁵

Шайтоннинг шу қичқирishi билан дунёни кўрқивчли бир
қоронғилиқ босадир, чақинлар чақар, раъдлар¹⁶ гулдураар, ҳар
томои титрар. Бир оздан кейин дунё ўз ҳолига қайтар. Минбар
олдида йиқилиб қолган Шайтон, секин турадир. Тож билан
таёқ ҳам қанотларининг ерга тушиб қолгани, ҳам ўзини шайтон
суратига киргани кўриниб турадир. Исрофил сур чалар. Ма-
лаклар саждадан бош кўтарадирлар. Шайтоннинг ҳолини кўргач,
ҳаммалари бирдан муножот қиладирлар.

М а л а к л а р

Улуғ Тангри, кофирликдан омон бер!
Ўзинг бизга омон-эсон имон бер!

Ш а й т о н бирдан ёввойи бир кулиш билан орага кириб, Одамга
сўйлайдир.

Ш а й т о н

Энди мендан сенга буюк ҳурматлар,
сенга ҳурмат, тутқунлиққа нафратлар.
Мени билмай нажот сари итардинг,

(ерга тушган нарсаларни кўрсатиб)

бу тутқунлиқ боғларидан қутқардинг.
Тангри мени топиндирди ўзига,
тушунтирмай, эргаштирди сўзига.
Бағишлади бир кирли тож, бир таёқ,
билмай олдим, бунлар эмишлар тузоқ.
Истадиким, сенга даҳи топинай,
яъни яна бир хўрликка тутунай.
Қаршу турдим бу маъносиз амрига,
ёғий бўлдим бу кун улуғ Тангрига.
Кўтармадим, ерга урдим сўзини,

(малакларни кўрсатиб)

шунлар аро уялтирдим ўзини.
Ҳеч бир жазо беролмади у менга,
омон-эсон сўйлаб турибман сенга.
На ёндирди, на йилонга ютдирди,
на бошимга алангалар тўқдирди.
Тамуғлари¹⁷ қайнамади, тошмади,
Лаққум олов дарёлари ошмади.
Қизиб мендан олган нарсасига боқ:
бир кирли тож, икки қанот, бир таёқ.

Қанот ила учтимми мен, сўйласин,
таёқ мени кўтардим, ўйласин.
Тожи оғир бир юк эди бошимға,
ибодати оғу қотди ошимға.
Қутулдим мен, энди озод юраман,
кенгликларда қанотсиз ҳам учаман.

(Одамға яқинлашиб.)

Мени сенга топиндирмоқдан унинг
истагани — сени даҳи алдамоқ,
алдаб, сўнгра секин-секин боғламоқ.
Ўйлаб қара, маъноси борми шунинг?
Мен қутулдим, кетмоқдаман узоққа,
сен эслик бўл, туша қолма тузоққа.
Ташла тожни, бу таёққа берилма,
Энг сўнг сўзим шудир: сен малак бўлма!

И с р о ф и л с у р ч а л а р . Н и д о к е л а д и р .

Н и д о .

Бандаларим, тингламангиз ёғийни,
ундан олдим мен саодат боғини.
Йўлдан озди, залолатга¹⁸ ботди у,
чеккусидир бу ишидан кўб қайғу.
Малакларга улуғлигин билдирдим,
минбарини аршим ёнида қурдим.
Қудратимнинг сирларини кўрсатдим,
ўзим билган билимларни ўргатдим.
Самоларнинг салтанатиға етди,
малакларга ўқутғувчилик этди.
Жуда буюк мартабалар бағишлаб,
буни шунча улуғладим-да... Нишлаб
бўйруғимни қайтарадир бу озгин?

Ш а й т о н *(Нидо келган томонга қичқирадир)*

Чунки билим сенга туташ душмандир!

(Истеҳзо билан.)

Ҳикматинг бор, уни ўзинг кел, қондир.
Мен қўрқмайман энди сенинг қаҳрингдан,
учиб кетдим иқлимингдан, шаҳрингдан.
Тамуғларинг, оловларинг, азобинг,
ваҳималар, жаннатларинг ялғондир.
«Лавҳ ул-маҳфуз» деган буюк китобинг
ўйдирмалар, ялғонлардан тўлғандир.
Шунча йиллар бошим уза ерлашдинг,

Энг сўнг кесак каби олдимға тушдинг.
Ортиқ мендан Одамингга топиниш,
«кечиргил» деб, йўқ қопангда ялиниш
узоқ бўлсин. Мен юраман букун шод,
тутқунлиқдан, қуллиқлардан-да озод.
Раҳбарим фан, пайғамбарим билимдир,
муовиним миям билан тилимдир.
Топингумдир ёлғизгина ўзимга,
Ишонгумдир икки очиқ кўзимга.
Ёлғиз ўзим қутулдим деб юрмайман,
бошқалардан хабар олмай турмайман.

(Одамни кўрсатиб.)

Буни даҳи қутқарғумдир қўлингдан,
чиқарғумдир сенинг янглиш йўлингдан.
Бундан сўнгра сени ҳеч ким юксакдан
изламасин, йиқилиб туш фалакдан!
Йўқол энди ҳикматинг-ла, аршинг-ла,
қудратинг-ла, жалолинг-ла, фаршинг-ла!¹⁹

Ҳаво қоронгуланар, кўк гулдирар, чақинлар чақар, ҳар томон
титрар. Бир оздан кейин дувё ўз ҳолиға қайтғач, Шайтондан,
Одамдан, малаклардан, минбардан ҳеч дарак қолмагани кўринар.

Парда тушар.